

Ur minnets skafferi – Björke by på 30-talet

Olof Nilsson

I min bilkarta finns fem Björke i Sverige. Björke – enligt ortnamnsforskarna en plats där det växer björkar. För mig är Björke byn i Hille socken.

Min barndom inföll på 30-talet. Det var ekonomisk kris i världen i början på årtiondet – då som nu. Arbetslösheten var stor och nödhjälpsarbeten sattes igång. Bönderna hade säkert det bättre än arbetarna. De hade egen mat eftersom man på gårdarna inte bara hade kor och grisar utan även höns och ofta får. Nu växte jordbrukarnas ekonomiska föreningsrörelser fram. Innan mejeriföreningen bildades rådde »mjölkkrig» mellan uppköparna. Jag minns att mjölkpriset var omkring 12 öre litern.

Kohandeln mellan socialdemokraterna och bondeförbundet 1933 om arbetslöshets- och jordbrukspolitiken fick hjulen i samhället att börja snurra igen. Vad betydde förresten upprustningen inför andra världskriget för den svenska arbetsmarknaden på 30-talet?

Striken – Muddröningen

Min barndoms odlingslandskap sträckte sig från Striken i söder till Muddröningen i norr, från järnvägen i väster till de många skogsägorna i öster mot Utnora. Alla bönder hade kor och häst. Två bönder hade traktor, Lund-Johannes Olsson och Bond-Olle Olofsson. De var också de enda som hade bil förutom Olle på Holm-Larsson med sin droska.

Hillepotatis såldes på torget dit hästfororna gick tidigt på morgnarna. Potatismånglare köpte upp och fraktade till Stockholm. Vid höstens upptagningar fylldes landen av skolungdomar från stan och med byfolk. Hos Nyströms pågick experiment med att konstruera en maskin som tog upp potatisen och sorterades bort blast och sten. En dröm för 30-talets potatisodlare. Så småningom kom också »Ekengårdaren», tyvärr inte en björkeuppfinring.

Kommunikationer

Landsvägen som går genom byn började på allvar att trafikeras av bilar på 30-talet. En tydligen felkonstruerad kurva vid »Samuels» orsakade många dikeskörningar och volter. Byn hade egen polis i fjärdingsman August Nyström, storväxt och lite myndig men ända fryndlig. Han kom helt civilt till en voltad bil och frågade barskt:

–Hur har det här gått till då?

–Ni skulle ha varit med har ni fått se, blev svaret från den arge föraren, en svensk-amerikan på hembesök.

Ostkustbanan, som byggdes i mitten av 20-talet, skilde byarna Björke och Oppala åt. Stationen låg i Björke men kallades Oppala. Det finns ju flera Björke. Motorvagnen till Bergby fraktade skolungdom och arbetare till och från Gävle. Poststationen flyttades från Sjöströms till stationshuset och Post-Sigge Johansson kom att under många år cykla ut med posten i ur och skur. Nu hör både stationshus och poststation till byns historia.

Tidtabellen till höger och annonserna på nästa sida är ur Sveriges Kommunikationer N:o 5 Den 15 Maj 1930.

Besökskort. Domsticker. Läppter. Holländ. Medapolar. Nätsack. Flascher. Kaffica Bonnaltger. Läkarskrivare, m. m.	— INGEN — HUSMODER KAN UNDVARA GEFLE GARN och SVANENS VÄVNADER i Uppsala.
--	--

N. LUNDGREN, Gefle
T. telefon 151. Teleg.-adress SKORSTEN
Järnsmarade Ångskorstenar
enligt Civilingenjör ARVID BJÖRKS
patenter.
Omkring 1450 st. (45.000 m.) byggda
Åsklodare uppsatta. — Ombyggnader
utföras under drift. — Eget tegelbruk
i Uppsala.
Sjöräts Skorstensbyggnadsfirma i Skandinavien
Bländ byggde eller beställde skorstenar på:
Ljusnäs Skulpturbesök, Marmarverken..... 1 st. 2 106 m.
Uddelstena A.-B., Skogshäll..... 1 .. 103 ..
Konst- & Sägeris A.-B., Salfstafors, Gefle 1 .. 102 ..
Orsken Pappersbruk A.-B., Uddelstena..... 1 .. 101 ..
A.-B. Konst Öfver, Konst, Finland..... 1 .. 93 ..
A.-B. Iggesunds Bruk, Iggesund..... 1 .. 92 ..
Tåkerna A.-B. Svartvik, Svartvik..... 1 .. 86 ..
Valöns Västmanlands-Län, Konst, Finland 1 .. 85 ..
Ångpanneinmurningar utföras.

Gävle 186
Hotell Baltic
(mitt emot Centralstationen.)
40 resandrum med varmt och kallt vatten. Uppakningsalar. Varmgarage och bostation. Fullständiga rättigheter.
Tel.: **Nannanrop.**

Gävle 187
HOTELL REGINA
mitt emot Centralstationen.
Ett familjehotell med tysta, trevliga rum från 3 kr. Restaurang med gott kök. Rabatt vid 5 dagars vistelse. Hjälpension.
Tel.: 19 11, 19 85. Växel.

217	fr. Söderhamn C. ... t.	20.00	12.46	9.02	15.39	20.00	217	fr. Söderhamn C. ... t.	20.09	70.09
220	Stingsund	x	12.51	9.06	x	x	220	Lager	20.04	20.04
224	Lager	x	12.58	9.14	x	x	224	Sandarne	19.56	19.56
225	Önsås	x	13.07	9.25	x	x	225	Önsås	19.44	19.44
226	Önsås	x	13.14	9.32	x	x	226	Önsås	19.37	19.37
229	Önsås	x	13.27	9.46	x	x	229	Önsås	19.23	19.23
232	Önsås	x	13.42	10.03	x	x	232	Önsås	19.07	19.07
234	Önsås	x	13.53	10.16	x	x	234	Önsås	18.54	18.54
235	Önsås	x	14.02	10.25	x	x	235	Önsås	18.45	18.45
236	Önsås	x	14.21	10.49	x	x	236	Önsås	18.27	18.27
240	Önsås	x	14.27	10.61	x	x	240	Önsås	18.05	18.05
245	Önsås	x	14.06	10.25	x	x	245	Önsås	17.84	17.84
253	Önsås	x	14.25	10.48	x	x	253	Önsås	17.71	17.71
258	Önsås	x	14.33	10.55	x	x	258	Önsås	17.59	17.59
268	Önsås	x	14.41	11.06	x	x	268	Önsås	17.44	17.44
271	Önsås	x	14.53	11.21	x	x	271	Önsås	17.37	17.37
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	17.21	17.21
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	17.05	17.05
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.45	16.45
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.30	16.30
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.22	16.22
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.16	16.16
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.07	16.07
271	Önsås	x	14.58	11.21	x	x	271	Önsås	16.00	16.00

Försvunna byggnader

Dit hör också den legendariska byggnaden på Ickerbacken som först var nykterhetsloge, sedan skola när barnkullarna växte i byn, ombildades till Folkets hus innan den blev snickarverkstad för att sluta sina dagar som billackeringsverkstad.

En för länge sedan riven byggnad är också danspaviljongen som låg i skogen norr om byn. För mig som kom från ett frikyrkligt hem var detta syndens näste, där det gick hett och våldsamt till med fylla och slagsmål. Dansbanor fanns då på flera ställen i socknen. Byarnas ungdomar ordnade själva sitt nöjesliv. »Det var dans bort i vägen på lördagsnatten...» som Fröding skaldade.

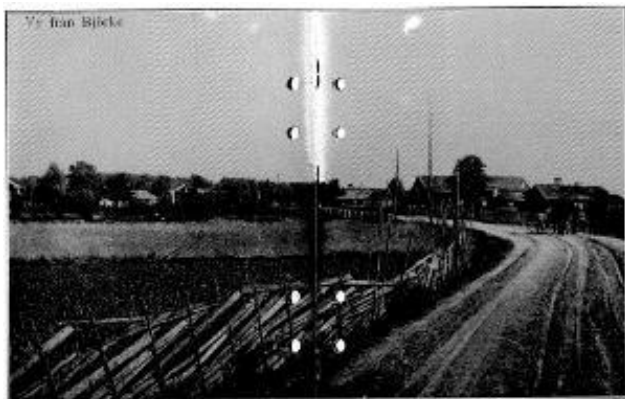

Billackeringsverkstaden som revs 1991. Foto: Olof Nilsson

Affärer och andra företag

Byn höll sig med tre affärer. Den ena ägdes av Josef Hillman och var inrymd hos »Petterssons» norr om missionshuset. Här diskuterades politik och spelades krocket på planen utanför mellan kundbesöken. Josef var ivrig socialdemokrat, men efter en schism bildade han Hille skattebetalare – ett parti som blev störst i kommunalfullmäktige första gången det ställde upp till val. Bagar Hillmans affär på söder hade väl inte så stor kundkrets och »östersiborna» hade sin butik inrymd hos Olofssons. Hur de kaféer som drevs kunde bära sig förstår jag inte. Men de var samlingsplatser för byns ungdom. Vi pojkar köpte Bridge för tre öre styck och tjuvrökte. Öbrinks cykelverkstad och sportaffär blev något av byns centrum i vägkorsningen. Här fick man inte bara cyklar reparerade utan även håret klippt.

Söder om grustaget vid nuvarande Sion låg byns kvarn och såg, vilka drevs av Erik Larsson, Kvarn-Erik kallad. Böndernas egen såg vid ån mot Dammsjön såldes till rivning. Som granne hade Erik bysmeden Kalle Hemström. Hit ler jag min kamp kunde bonden säga som fick hästen skodd och redskapen lagade.

Vy från Björke omkring 1920

Föreningar

Hille skyttegille som hade haft sin glansperiod under och efter första världskriget sov törnrosasömnen sedan 20-talet. Skjutbanan växte igen. Men så utbröt ett nytt krig och försvarsviljan blomrade upp. Hille skyttegille vaknade upp och nybildades 1940. Skjutbanan höjgs fram och rustades upp. Skjutningen tog fart med Gunnar Forstén, Gunnar Cederholm och O I Israelsson i ledningen.

Söder om skjutbanan hade IK Oden sin fotbollsplan, där vilda bataljer i »gårdsgårdsserien» lär ha utspelats. Fortfarande minns äldre björkebor lirare som bagarbröderna Sven och Erik. Nu växer här skogsbolagens contorta.

I Björke står inte kyrkan men väl missionshuset nästan mitt i byn. I min barndom spelade verksamheten där en mycket större roll för byn än nu. Här fanns söndagsskola, junior- och ungdomsverksamhet. Många var medlemmar i missionsförsamlingen. Åtskilliga är de väckelsemöten och andra mer profana tillställningar jag där bevistade.

Vid söndagsskolefesterna var missionshuset fullsatt, då Andreas Berggren hälsade »småttingarna» med föräldrar välkomna. Tidigare hade den gamle byfogden och söndagsskoleläraren Jonas Olsson lett söndagsskolan. Vid julfesterna fick vi barn gottapåsar, som vi förstas smällde och fick kasta på den gamle mannen som stod framför oss med utbredda armar.

Från missionsförsamlingen bröt sig en grupp medlemmar ut och bildade en egen – Sionförsamlingen. De byggde egen lokal och skaffade också egen pastor. Här räcker nog inte tionde till.

Grahn och Ask

I skolan härskade lärarparet Karl och Ella Grahn och fröken Ask, som blev fru Cederholm. Nytt skolhus invigdes 1932. Från »skränkådan» på Ickerbacken hade barnen fått flytta några år tidigare. Skolformen var B1, vilket innebar att de sex klasserna delades upp i tre avdelningar med var sin lärare. Efter folkskolans sex år följde några veckors fortsättningsskola fördelade på två år. Någon bespisning i skolan var det inte tal om. Vi hade med oss smörgåsar och mjölk i våra ryggsäckar. På bänkarna i »avklädningsrummet» förtärdes den så medhavda matsäcken.

Bad

En annan väckelse som gick över landet i slutet av 30-talet var bastu-väckelsen, inspirerad av Lubbe Nordströms bok Lort-Sverige. I Björke sydde kvinnorna till auktioner som hölls på Folkets hus, bönderna skänkte timmer som sågades till bräder och plank, frivilliga och betalda dagsverkare reste en bastu vid Löten. Stina Wedin var i många år »badmästare» i denna för byn viktiga renlighetsinrättning, där kvinnorna samlades på fredagar och lavarna besattes av männen på lögardagarna. Jag minns en höstdag, då Verner Hillman kom in, grådammig efter en lång arbetsdag och säger med skrovlig röst: – Idag är det tre storbönder som har tröskat – Abraham, Nidingen och jag! Då var bad behövligt. Så småningom fick allt fler dusch och badrum hemma och bastun gick i graven i salig åminnelse. En samlingsplats där byborna möttes – alla i sin nakenhet jämställda.

På somrarna plaskade barnen i ån, innan den blev hälsovådlig av avloppsvattnet.

Så kom olycksåret 1939 med andra världskrigets utbrott och senare finska vinterkriget med några frivilliga soldater även från vår by. Björke, långt från världshändelsernas centrum, fick dock känna av vad som hände på kontinenten. Men det är en helt annan historia. ☼

[Hillebygden, Nr. 2, 1993]